

de Reckheimer

een cultureel infoblad voor over door mensen van Rekem

Jaargang 3 - nummer 8 - extra dik - juli 2021

Voorwoord

Beste lezer

De Reckheimer nummer 8 biedt meer leesplezier dan anders: we hebben door het rijke aanbod én de extra aandacht voor 100 jaar psychiatrie in Rekem het blaadje deze keer uitgebreid. Wist u dat het bezoek van koning Boudewijn in 1960 een belangrijke invloed had op de uitbouw van de psychiatrie in Rekem? Weet u waar al die gebouwen op het domein voor dienden? Dat komt u allemaal te weten

in dit nummer. Reserveer ook alvast het eerste weekend van juli, want dan kunt u nog veel meer te weten komen (en zien) over '100 jaar psychiatrie' in en rond het kasteel in dit Oud-Rekem-weekend!

Daarnaast komt in dit nummer de ontwikkeling van Oud-Rekem in de middeleeuwen aan bod, hebben we een mooie beschrijving van een bijzonder historisch figuur (de blinde Gieljam) en een speciale boom (een

verhaal van Louis Brans). De jeugd komt aan haar trekken door de voorstelling van de KSA. Natuurlijk verschijnt ook de dialectrubriek en de uitleg bij een speciaal uitgezochte foto.

Genoeg om naar uit te kijken in dit nummer van de Reckheimer!

Veel leesgenot!

De redactie

mei 2021

Oude foto

HET MANNENKOOR

Het bijna voltallige mannenkoor van de parochie Rekem zien we hier in actie op verplaatsing in de kerk van Kotem-Boorseem op 19 juli 1958 ter gelegenheid van de huwelijksviering van medelid Jozef Machon (°1926) uit Rekem en Alice Penders (°1933) uit Kotem.

Dit mannenkoor verzorgde ook tot in 1956 op zondag de hoogmis van 10 uur in de oude parochiekerk aan de Groenplaats (nu museumkerk). Zij zongen in hoofdzaak Gregoriaanse

gezangen onder leiding van koster en dirigent Frans Kusters.

Hubert Bemong fungeerde als hulpdirigent. Orgelist was Guillaume Janssen (zie blz.62).

Op de foto van links naar rechts

1. Martin Brans, °1936, bewaker op het OPZ, zoon van Guillaume Brans en Maria Janssen (Rekemmerstraat), gehuwd met Bernardine Pelssers van Uikhoven.
2. Henri Manteleers, °1932, kleermaker op de Rekemerstraat.

3. Willem Carlens, °1921, verpleger OPZ, gehuwd met Annie Aelbers, Kanaal.
4. Jan Delille, °1936, had een drukkerij in de Bessemerstraat (nu Daalbroekstraat), gehuwd met Magda Hamael.
5. Jozef Wahlen, °1928, mede-eigenaar van Rubberfabriek Petronella, gehuwd met Melanie Leenders, Steenweg.
6. Jozef Engelen, °1926, smid op de Groenstraat, gehuwd met Henriëtte Ramaekers.
7. Frans Kusters, °1898, koster en landbouwer in de Patersstraat, gehuwd met Clementine Stevens.
8. Ernest Engelen, °1929, vakleeraar in Mechelen a/d Maas, gehuwd met Elisa Janssen, Hilarion Thanslaan.
9. Henri Bronkaerts, °1913, ziekenoppasser OPZ, gehuwd met Isabelle Beckers, Raamstraat.
10. Hubert Bemong, °1920, bediende in de mijn van Eisden, gehuwd met Hortense Stijnen, Sint Pieter.

De ontwikkeling van de nederzetting Radecken (later Radekeim)

Deel 2: De trage ontwikkeling van de nederzetting Radekeim

Elk dorp of stad heeft zijn eigen ontwikkeling gekend. Een gunstige ligging aan een grote rivier of grenzen aan een belangrijke weg speelden daarbij een cruciale rol. Ook de ijver van de plaatselijke landheer had een voorspoedige invloed.

De nederzetting Radekeim bezat zeker een van die voordelen. De landheer kon vlakbij in een min of meer grote rivier, in dit geval de Maas, een versterkte woning op trekken (het zogenaamde opperhof). Het aanwezige water gebruikte de heer om zijn domein met watergrachten te omringen. Zo kon hij zichzelf en zijn onderdanen goed beschermen. Maar in de 11de-12de eeuw verplaatste de Maas zich naar het oosten en ging ze vloeien tussen Uikhoven en Geulle en ook tussen Boorseme-Kotem en Stein-Elsloo. De eventuele rol van de Maas voor een stedelijke ontwikkeling met een daarbij horende militaire functie zou door die verplaatsing sterk afnemen.

Aan de hand van een zevental jaartallen die op een steenen draagbalk boven de toegangsdeur van de hofkerk (kasteelkerk) gebeiteld stonden, kunnen wij de vroegere geschiedenis van Radekeim verklaren. In de Reckheimer 6 bespreken we al de jaartallen 989 en 1231.

Udeckhoven (Uikhoven) bij Radekeim gevoegd in 1289

Zoals we reeds aangaven, kwam Udeckhoven na de Maasverplaatsing van de 11de-12de eeuw op de linkeroever van de Maas te liggen. De heer van Valkenburg (bij Maastricht) en Geulle en Gisbert IV van Bronckhorst als heer van Radekeim en ook van Ulestraten, gingen in 1298 een ruiling aan. Ulestraten werd bij Valkenburg gevoegd en Udeckhoven werd een deel van Radekeim.

Deze ruiling vond plaats met toestemming van de keizer van het Roomse Rijk der Duitse Natie. Radekeim was immers een rijksheerlijkheid en daarbij ook rijksonmiddellijk, d.w.z. een kroondomein van de keizer. Dat laatste heeft waarschijnlijk haar oorsprong gekend ten tijde van keizer Karel de Grote. Het is immers niet ondenkbaar dat onze gewesten in de 8ste-9de eeuw bezittingen waren van de Karolingers. Omdat de rijksheerlijkheid Radekeim rijksonmiddellijk was, werden de landheren ook uitgenodigd op de rijksdagen.

De rijksdag was eigenlijk het parlement van het Heilig Roomse Rijk voor de wereldlijke en geestelijke leiders van gebieden die onderworpen waren aan de soevereiniteit van de Rooms-Duitse keizer.

Na de dood van Gisbert IV, de laatste van Bronckhorst, werd Gerard van der Marck in 1317 door de keizer aangesteld als landsheer van Radekeim. Er werd ook een overeenkomst gesloten tussen de families van Bronckhorst en van der Marck. Indien Gerard van der Marck kinderloos stierf, zou de rijksheerlijkheid overgaan naar Arnold van Stein.

Boorseme en Kotem gaan deel uitmaken van de rijksheerlijkheid Radekeim

Arnold van Stein werd omstreeks 1335 heer van Radekeim. Hij moet wel een echte vertrouweling van de Roomse keizer geweest zijn, want bij zijn aantreden mocht hij het grondgebied Boorseme-Kotem, dat door 11de-12de eeuwse Maasverplaatsingen op de linkeroever van de Maas was komen te liggen, bij de rijksheerlijkheid Radekeim voegen.

Op een grote bijeenkomst van alle geestelijke en wereldlijke leenheren van het Roomse Rijk in de keizerlijke stad Nurnberg (op kerstdag van het jaar 1356) werd Radekeim verheven tot een vrije rijksbaronie.

Hendrik van Stein, zoon van Arnold, stierf kinderloos in 1397. Voor zijn dood had hij de rijksbaronie Radekeim, met toelating van de keizer, aan Willem van Sombreffe geschonken (een familie uit de streek van Namen).

Het jaar 1400: destructio - verwoesting van de hofkerk (ook parochiekerk)

Onder de regering van landheer Willem van Sombreffe werd de hofkerk in 1400 verwoest door muitende Luikse soldaten die in opstand waren gekomen tegen de prinsbisschop van Luik. Als keizerlijk gebied werd Radekeim beschouwd als een bondgenoot van de prinsbisschop. Baron Willem van Sombreffe was in 1442 aanwezig op een grote bijeenkomst van prinses en notabelen (leenheren) van het Roomse Keizerrijk in de keizerlijke stad Frankfurt. Daar verkreeg hij voor bewezen diensten aan het Keizerrijk het tolrecht op wegen en rivieren.

1493: reparatio - herstel van de hofkerk

Tijdens het verdere bewind van de heren van Sombreffe in de periode 1480-1490 hadden onze gewesten veel te lijden onder de rooftochten van de aanhangers van Willem van der Marck, bijgenaamd het Everzwijn der Arden-

Dit fragment van een gravure stelt Reckheim voor als hoofdplaats van de gelijknamige baronie na 1600. De burcht van het opperhof heeft plaatsgemaakt voor het nieuwe kasteel. De hofkerk en het norbertinessenklooster zijn hersteld. Op het neerhof staan nog altijd de gewone alledaagse boerderijen en woningen van hen die horen bij het domein van het kasteel. Maar de architect van de baron heeft de uitbreidingsplannen van Reckheim al op papier getekend.

nen, en ook van de bijkomende wraakacties van de Luikse Prinsbisshop Jan van Horne.

Willem van der Marck werd in een hinderlaag gelokt, gevangen genomen en op bevel van de Prinsbisshop in Maastricht op het Vrijthof onthoofd. Daarna werd een aantal kerken in de omgeving van Maastricht geplunderd en beschadigd. Opvallend daarbij was dat de rijksbaronie Radekeim gevrijwaard bleef van plunderingen en vernielingen door aanhangers van de vermoorde Willem van der Marck. Dat Frederik van Sombreffe, kleinzoon van Willem van Sombreffe, gehuwd was met de zuster van de vermoorde Willem van der Marck was daar waarschijnlijk niet vreemd aan. In 1493 werd vrede gesloten en kon de hofkerk hersteld worden.

Weinig of geen vermeldingen hebben wij gevonden van grote veranderingen die plaats gehad hebben op Domein Radekeim, de hoofdplaats van de rijksbaronie. Zeker is dat de kerk regelmatig geplunderd, beschadigd en weer hersteld is geworden. Ook de burcht zal wel bij het aantreden van iedere nieuwe landheer verbeterd, verstevigd en aangepast zijn geworden aan de behoeften van de tijd. De vele rooftochten en de voortdurende opeenvolging van nieuwe landheren hadden ongetwijfeld een negatieve invloed op de ontwikkeling van de rijksbaronie. Omdat de rijksbaronie niet altijd het enige bezit was van sommige landheren, verbleven ze ook niet altijd op hun burcht in Radekeim.

1570: purgatio ab haeresi – de kerk wordt gezuiverd van ketterij

Andermaal een nieuwe landheer. Tot 1550 was het voor de Roomse keizers vrij eenvoudig om een nieuwe landheer aan te stellen, omdat de opeenvolgende landheren meestal verwant waren met elkaar.

In 1553 was de lijst van kandidaten om rijksbaron in Radekeim te worden blijkbaar opgebruikt. Ondanks het feit dat de rijksbaronie voor de baron een behoorlijke op-

brengst opleverde, werd de baronie verkocht aan Willem van Vlodrop. Zijn vader was heer van Leut, Meeswijk en Eisdén. Als katholieke vorst was de keizer niet erg blij met de komst van deze nieuwe landheer. Willem van Vlodrop was immers een aanhanger van de protestantse godsdienst. Ook zijn schoonzoon Jan Quaedt van Wickraedt die in 1564 Willem van Vlodrop opvolgde, was protestant, hetgeen impliceerde dat protestantse predikanten in de kerk van Radekeim hun nieuw geloof kwamen uitleggen en verdedigen. De gelovigen van Radekeim die niets van die nieuwe godsdienst wilden weten, gingen daarom naar de zondagsmis bij de norbertinessen.

Het rampjaar 1579

In het jaar 1579, meer bepaald op 29 juni, werd Maastricht door de katholieke Spaanse troepen, onder leiding van de Prins van Parma, veroverd. De bevolking van Maastricht werd grotendeels uitgemoord. In datzelfde jaar was ook Radekeim aan de beurt. De burcht, de hofkerk en het norbertinessenklooster werden geplunderd en grotendeels door brand beschadigd. De Maasdijk tussen Neerharen en Radekeim werd op drie plaatsen doorgestoken, zodat de baronie bij hoogwater last had van overstromingen.

1590 : restauratio : restauratie van de hofkerk

Het jaar 1590 was een kantelpunt in de geschiedenis van Reckheim. Baron van Lynden wordt de nieuwe landheer van Reckheim. Eindelijk komt er een familie aan de macht die echt begaan is met de baronie en een aantal ingrijpende veranderingen wil en zal doorvoeren. Baron van Lynden laat op eigen kosten de hofkerk en het norbertinessenklooster heropbouwen. Vanaf 1595 laat hij een nieuw kasteel bouwen op de resten van de oude burcht.

De naam Rekem

In de voor Rekem oudste akte (1140) lezen we Radekeim. Naargelang de akte in het Latijn, Frans, Duits of Oudnederlands geschreven is, komen er ook nog andere schrijfwijzen voor. Vanaf 1590 (komst van de familie d'Aspremont-Lynden) wordt de naam Reckheim gebruikt. Sinds 1938 heet ons dorp Rekem. De naam Oud-Rekem (ontstaan in de volksmond) verschijnt in 1956. De naam Rekem betekent wellicht: huis van (de Frankische heer) Rado of Radek.

De oudste jeugdbeweging van Rekem is KSA De Rokeknop, een vereniging die deel uitmaakt van een overkoepelende organisatie met 36 000 leden verdeeld over 260 groepen in Vlaanderen. De vier kernwaarden waar deze jeugdbewegingen voor staan zijn spelen, groeien, verbinden en engageren.

KSA Rekem

naam

Onze roots gaan terug tot het begin van de 20ste eeuw. Aanvankelijk was de KSA (Katholieke Studenten Actie) opgesplitst in de KSA voor de jongens en de VKSJ (Vrouwelijke Katholieke Studerende Jeugd), ook gekend als de Roodkapjes, voor de meisjes. Later fuseerden deze groepen onder de naam KSJ (Katholieke Studerende Jeugd) en werden ze een gemengde vereniging. Sinds 2015 heten alle groepen in Vlaanderen KSA.

Vele bekende Rekemenaren waren de afgelopen decennia lid van onze vereniging, sommigen worden vandaag – zeker door de oudere Rekemenaren - nog herinnerd als “bondsleider”, o.a. Marcel Derveaux, Frans Bunkens, Jo Delille, Paul Machon en Karel Standaert.

lokalen

Een eigen clublokaal is onze vereniging nooit rijk geweest. De KSA heeft in ons dorp verschillende thuishavens gekend zoals de lokalen aan het poortgebouw in Rekem, het oud gemeentehuis in Oud-Rekem, de oude kleuterschool op de Heirbaan en de lokalen bij de basisschool GBS Rekem. Later verhuisden we naar de oude postkantoren (bij het OC Kleinveld), waar we nog altijd onze activiteiten houden.

activiteiten op zondag

Belangrijkste bestanddeel in onze werking zijn de tweewekelijkse activiteiten op zondag voor de jeugd van Rekem en omstreken. Alle kinderen van 5 tot 17 jaar zijn er welkom.

Onze gemotiveerde, 18-koppige leidingsploeg, piekfijn uitgedost in blauw uniform met rood sjaaltje staat telkens weer klaar met o.a. creatieve knutselactiviteiten, leuke dorpsspellen en spannende bosspellen.

extra activiteiten

Naast onze gewone, tweewekelijkse werking draagt onze vereniging graag haar steentje bij aan dorpsactiviteiten zoals bv. de openluchtmis in juli. Naast deze activiteiten, georganiseerd door anderen, hebben wij ook nog onze eigen jaarlijkse activiteiten. Zo zorgen wij in het laatste weekend van september voor de grootste fuif van Lanaken: Noxis! Aanvankelijk ging de fuif door in het OC Kleinveld. In ons vijfde jubileumjaar hebben we een feesttent geplaatst op het terrein van de sporthal van Rekem. Daar mochten we liefst 1500 feestvierders begroeten! Ook onze garageverkoop wordt door de inwoners van Rekem zeer goed onthaald. In samenwerking met de jeugddienst van Lanaken zorgen we jaarlijks voor een woensdagnamiddag vol gratis spelplezier met de buitenspeeldag. Dan voorzien we een tof springkasteel, grime, circusspelen en tal van andere activiteiten.

Sinds twee jaar wandelen we in onze zelfgemaakte pakjes mee in de fantastische carnavalsstoet van ons dorp. In 2019 wonnen we zelfs de prijs voor de mooiste groep!

Sinds dit jaar zijn we begonnen met een Sinterklaasmandenverkoop om zo, naast onze steekdag in mei, wat extra geld in het laatje te brengen. Dit geld zal dan gebruikt worden om ons zomerkamp deels mee te financieren. Het kamp gaat dit jaar van 12 tot 20 juli door in het Oost-Vlaamse Laarne. Elk jaar mogen we rekenen op de deelname van zo'n 60 à 70 leden. Samen met de begeleiders vormen we dan een mooie en vooral leuke groep van ongeveer 90 personen. Dolle pret gegarandeerd!!!

Meer informatie: www.ksarekem.be en onze Facebookpagina

Kunstboek over glasramen uit Lanaken

De geschiedkundige kring Gossu Lanaken publiceerde zopas het boek "Glas-in-lood in Lanaken", kleur- en lichtspel in de kerken en kapellen van o.a. Rekem en de andere Lanaker kerkdorpen.

Het is een mooi boek van Jean Maenen (fotografie Simone Put en Theo Coun) met lichtrijke foto's van ongeveer alle glas-in-loodramen in kerken en kapellen van Groot-Lanaken en enige uitleg over hun makers. Het kleurrijke boek omvat 92 pagina's en is te verkrijgen bij Gossu voor €18.

Monument Kinderdorp Molenberg

Het Agentschap Natuur en Bos heeft op de voormalige site van het Kinderdorp Molenberg in Rekem een monument opgericht als aandenken aan het opvangcentrum. Het twee meter lange monument is een restant van de oorspronkelijke muur van de ingang van het hoofdgebouw.

Molenberg werd in 1946 opgericht als een kinderopvangcentrum. Toen de site leeg kwam te staan, werd het Agentschap voor Natuur en Bos eigenaar in 2007. De hoge restauratiekosten en de minder aantrekkelijke ligging verhinderden een herbestemming voor de 9 gebouwen. Daarom werd de site afgebroken en teruggegeven aan de natuur.

De site Molenberg is nu een stiltegebied dat via wandelwegen toegankelijk is voor bezoekers. Er is een picknickbank geplaatst.

In memoriam E.H. Lode Delille (1942-2021)

Op 6 april II. overleed in het ZOL Genk onze bekende Rekemenaar Lode Delille. Tijdens zijn jeugd in Rekem was hij samen met zijn broer Jo jarenlang een steunpilaar voor de KSA.

Lode was een zeer veelzijdig man. Naast zijn halve eeuw dienst als priester in de verschillende Breese parochies bracht hij een volledige onderwijsloopbaan als leraar Latijn, godsdienst en Nederlands tot een goed einde. Lode was bovenal een cultuurmens. Decennialang vertegen-

woordigde hij Limburg in het nationaal bestuur van het Davidsfonds en genoot hij naam en faam als gids voor reizen naar de kunststeden van Italië en de heilige plaatsen in Israël. Dichter bij huis werd hij op handen gedragen als proost van de Breese brandweer en de schutterij van Beek en als jurylid van carnavalsvereniging "de stoepluipers".

In zijn hart is Lode ook altijd verbonden gebleven met zijn geliefde Rekem. Zo was hij o.m. een enthousiaste lezer van De Reckheimer.

Lode was een eenvoudig, goed mens, groots in kleine dingen. Hij ruste in vrede.

100 jaar psychiatrie in Rekem Oud-Rekem-weekend

Op zaterdag 3 en zondag 4 juli organiseren we een Oud-Rekem-weekend (indien de coronamaatregelen dit toelaten). Het weekend zal volledig kaderen in het jubileum '100 jaar psychiatrie in Rekem'. In het kasteel d'Aspremont-Lynden zal een tentoonstelling opgezet worden, waarbij iedere bezoeker kan meemaken hoe de psychiatrie er vroeger verliep. Heel wat documentatie, foto's, voorwerpen enz. zullen het onderwerp psychiatrie aanschouwelijk voorstellen. De tentoonstelling kunt u op beide dagen bezoeken onder begeleiding van een gids.

Ook de Open Monumentendag van zondag 12 september a.s., zal in het teken staan van de psychiatrie in Rekem. Dan staat vooral het hele domein centraal.

Blind geboren zijn of blind worden in een maatschappij die weinig notie heeft van zorg voor mensen met een beperking is geen lachertje, vandaag niet en zeker 130 jaar geleden niet. Dat een handicap evenwel niet noodzakelijk tot een ongelukkig leven leidt, toont ons het wel en wee van blinde Guillaume aan.

Blind geboren

Op 13 november 1891 wordt in het gezin Janssen-Hoogwaerts aan de Oude Baan een derde kind geboren, Jean Guillaume. Al snel wordt duidelijk dat kleine Giel 'anders' is dan zijn oudere zussen Lieske en Truike: Giel ziet namelijk niet. Aanvankelijk kan de kleine Giel nog in het gezin opgevangen worden, maar eenmaal de lagere schooltijd aangebroken wordt hij in 1899 ingeschreven in het Belgisch Blindeninstituut van Maaseik. Naast een algemene vorming krijgt de jongen daar bij de Fraters van Tilburg de kans zijn kunstenaarsziel te ontplooiën, hij is immers muzikaal zeer begaafd. Op enkele jaren tijd leert hij niet alleen het brailleschrift lezen, onder de deskundige leiding van muziekleraar Frater Valerius kennen ook de piano, het orgel, de viool en de harmonica voor hem al vlug geen geheimen meer.

Terug naar Rekem

Eenmaal de volwassen leeftijd bereikt verlaat Giel het instituut en neemt zijn intrek in de Raamstraat in een klein, laag huisje naast het gezin van zijn broer Theo, vlak tegenover de Vieg en Berbke. Met de hulp van bereidwillige familieleden en burens weet de blinde jongeman al heel vlug volledig zelfstandig zijn plan trekken in het huishouden. Koken, stoken en al de rest doet hij zelf, weliswaar 'op zijn manier'!

Van dan af wordt de blinde Gieljam, zoals zijn dorpsgenoten hem noemen, een vertrouwd beeld in de straten van Rekem. De mensen gaan van hem houden, want zij ontmoeten in hem altijd een gezellige, guitige, goedlachse kerel die zijn soms lastige situatie met een kwinkslag minimaliseert.

Trouwens, geen enkele vriendelijk aangeboden kop koffie slaat hij af. En als de gastvrouw hem vraagt of hij een hapje mee wil eten, zegt Gieljam nooit neen, integendeel! Hij is een ongelooflijk grote eter. Vooraleer hij begint te eten tast hij met zijn uiterst gevoelige vingers eerst het hoopje boterhammen af om te voelen hoeveel het er zijn. En als er ter gelegenheid van kermis of een andere feestdag vlaai op tafel staat, durft Giel ze wel in zijn eentje helemaal naar binnen spelen. Een blinde levensgenieter!!

Orgelist in de parochiekerk en op het gesticht

Een bekwaam orgelist die bovendien een goede zanger blijkt te zijn is natuurlijk een uitgelezen hulp voor het opluisteren van de kerkelijke diensten.

Gieljam, door de vrienden ook wel Willem of Wim genoemd, wordt dan ook snel organist-zanger in de oude parochiekerk op de Bleek. Het is nog de tijd van de gebeden en de kerkmuziek in het Latijn en de priester met de rug naar het volk. Giel kent de meeste teksten natuurlijk van buiten,

maar als er al eens bij uitzondering een stuk moet gezongen worden dat hij niet kent, speelt hij alleen met de rechterhand terwijl hij met de toppen van de vingers van zijn linker in een heel eigenaardig boek leest. Hij heeft in Maaseik gelukkig brailleschrift geleerd.

Aanvankelijk bespeelt hij een harmonium in het koor, aangezien het orgel stuk is. Na de restauratie van het orgel in 1948 verhuist hij naar het oksaal. Daar krijgt hij het gezelschap van Frans (Kusters), de koster. Samen kunnen zij het best vinden daar, zo hoog verheven boven het gelovige voetvolk. De mis begint altijd met een verwittiging van de koster aan zijn maatje: "Rie:t mèr aan, Giel, er es taô", zo luid dat de meeste kerkgangers het kunnen horen. Ook de moppen waarmee ze elkaars humeur voortdurend opkrieken, zijn vaak in de kerk mee te volgen. Eens maken Giel en Frans het zo bont, dat pastoor Breemans zich aan het altaar verontwaardigd omdraait en roept: "Nu is het genoeg geweest!". Maar de blinde Gieljam is daar niet erg van onder de indruk. Zijn blijmoedige geest kan het niet laten de voor hem altijd donkere realiteit een beetje op te vrolijken. Zo durft hij onder de consecratie van een huwelijksmis heel stillietjes een eigen compositie ten beste geven waarin iedereen gemakkelijk "plaisir d'amour" kan herkennen. Altijd optimist ondanks zijn zware handicap!!!

Ook in de in 1956 nieuw gebouwde parochiekerk mag Giel zijn muzikale kunsten nog enkele jaren laten bewonderen. Tot hij op 1 mei 1958 wordt opgevolgd door 'Jef van de köster'.

Ook op het gesticht maakt men dankbaar gebruik van de muzikale kwaliteiten van Gieljam. Jarenlang is hij er de orgelist van dienst tijdens de hoogmis van half 9 's zondags.

En cabaretier

Behalve orgel en piano speelt Blinde Giel ook accordeon en viool. Samen met zijn vriend Fons Simons van Maaseik wordt hij wereldberoemd in het Maasland en ver daarbuiten. Op bruiloften en andere feestelijke gelegenheden wordt hij gevraagd als speelman, animator en zanger, ook vaak met liedjes van eigen makelij. Het meest bekende in die tijd is zeker "Daar in de Raamstraat", op de wijs van "Daar bij die molen", geschreven n.a.v. de grondige vernieuwing van de Raamstraat in 1936. In Rekem zelf wordt hij door burgemeester Marie Delwaide geregeld ingespannen om haar in-foavonden "Volksontwikkeling" op te luisteren.

Ondanks zijn zware handicap en een minimum aan maatschappelijke voorzieningen is blinde Gieljam erin geslaagd

een rol van betekenis te verwerven in de Rekemse dorps-gemeenschap.

Guillaume Janssen overlijdt in Lanaken op 1 december 1964. Met hem verdwijnt een kleurrijke, veelzijdige volksfiguur voorgoed uit de Rekemse gemeenschap.

1ste strofe van het liedje

*Kom zingen wij een rustig lied
en wezen we verblijd
want wat te Wezeth is geschied
dat noem ik wijs beleid
de Raamstraat werd opnieuw gemaakt
en wel in dik beton
daar zijn we dan toch aangeraakt
nooit dacht men dat het kon*

Refrein:

*Daar in die Raamstraat, die mooie Raamstraat
van aan de Beesje tot aan de Albertlaan
daar wil ik leven, dit is mijn streven
voor niets ter wereld ga ik er nog vandaan.*

Sponsoren

Visionem

Onder de Linden

Bistro - Oud-Rekem

POORTGEBOUW
Oud - Rekem

COLSON
VERZEKERINGEN

Habitude **H** villabouw

T. Colson en Y. Fagard Maasmechelen - architect N. Förster - kinesisten Vanempten - G. Cops Maaseik
dr. J. S. Prihadi - dr. F. Stouten Gellik - dr. I. Beckers Neerharen - Apotheker Isabelle Boelens (Apotheek Neerharen)

DEN OLM

“Op een groos” langs de Groenstraat te Rekem heeft een merkwaardige boom gestaan. Het was een olm maar dan geen gewone. Zeven mannen waren nodig om hem te omarmen. Reken maar rond de twaalf meter omtrek want de spanwijdte van je armen is gelijk aan je lichaamslengte.

Toen “den ouwe Janssen” naast de groos een huis gebouwd had luidde zijn adres: “Janssen aan den Olm te Reckheim”. Officieel voor het gesticht waar hij werkzaam was in “den atelier mécanique” was het natuurlijk “rue verte numéro un”. In de tijd van de “gamins” in het “maison de refuge” hadden degenen die ik bedoel de justitie toen al in handen.

Hoe lang die olm daar gestaan heeft weet niemand. Hoeveel vogels er hun nesten in gehad hebben nog minder. Er was immers plaats genoeg in zijn kruin die wel een donkere wolk geleeke. In de hete zomers van toen moet het er goed onder geweest zijn. Voor mens en dier.

Een foto of tekening zal niet meer bestaan of nooit gemaakt zijn. Op zekere dag is dan beslist geworden de boom te vellen en naar een wereldtentoonstelling te brengen in Brussel. Dat jaar moet nog te achterhalen zijn.

Toen de boomhakkers al een hele tijd bezig waren zei moeder Janssen tegen haar oudste Giel: “Jong, ga de “hinne” eens onder de olm uit jagen want seffens worden er een paar onder verpletterd en ze leggen nu nog zo goed”. Het heeft niet veel gescheeld of Giel van Janssen zat er zelf onder. Een zijtak viel vlak langs hem door. Die olm kon er nu misschien nog staan. De boom was waarschijnlijk niet ziek maar ze brachten de stam naar Brussel om aan de hele wereld te laten zien wat voor een dikke eeuwenoude boom in Rekem gestaan had.

Was dat niet gebeurd dan kwam vandaag de dag misschien de ganse wereld – of pak nog de helft daarvan – naar de Rekemeruzeolmeboom kijken.

Van de stam is na de tentoonstelling wellicht brandhout gemaakt voor de Brusselse kolenkachels van voor de vorige wereldoorlog. Aan het hout van de zijtakken hebben een paar Rekemenaren zich minstens twee keer gewarmd en de “vot” met de wortelen zitten nu nog ergens in de grond te vergaan want hout houdt lang in de leem.

Hoe zo’n stam geladen en vervoerd werd is me een raadsel.

Er waren in die tijd wel veel enkelvoudige paardenkrachten en de tram die passeerde daar tweehonderd meter vandaan twee keer per dag. Eén keer wellicht met de olm van Rekem met bestemming Brussel. Dag Olm.

Louis Brans

De dikke olm werd waarschijnlijk rond of in het begin van de jaren 1930 omgehakt.

De wereldtentoonstelling in Brussel, waarvan sprake in het artikel van Louis, vond plaats in 1935. De olm of iep kan omgehakt zijn vanwege de iepenziekte, die ook in Limburg woekerde vanaf de jaren 20 van de 20ste eeuw. In WO II werd olmenhout vaak gebruikt voor het houtgedeelte van geweren, omdat het daar uiterst geschikt voor was.

Den Olm, die hier vermeld wordt, stond in een weide ten zuidoosten van het oudershuis Janssen (dit komt overeen met het huidige adres Groenstraat 75).

De genoemde ‘Giel van Janssen’ (Guillaume Janssen, 1890-1970) huwde in 1925 met Marie Engelen (1897-1981), waarna hij naar zijn zelfgebouwde huis verderop in de Groenstraat verhuisde (nu nummer 47, de praktijk van dr. Van Berkel). Toen stond er tussen zijn oudershuis en het zijne geen enkel ander huis!

Giel vestigde zich daar als ‘fitsemeëker’. Samen met zijn jongere broer Gaston, die altijd in het oudershuis bleef wonen, ontwierp hij een eigen fietsenmerk, ‘De Duif’, waarvan nog enkele exemplaren bestaan. Bij zijn pensioen werd de fietsenzaak overgenomen door zijn zoon Henri, en dit tot aan diens jammerlijk ongeluk in 1970. Voor Louis Brans was hij ‘nonk Giel’ (broer van Louis’ moeder Maria – ‘Merieke van Janssen’).

Op de foto staat één van de twee (jonge) olmen van de Engelse hof Delwaide.

Sponsors

dr. H. Beinsberger Lanaken - apotheek Palmans - dierenartsencentrum de 4voeter
tandarts E. Van Cauwelaert - kinesist R. Weerts

1960 werd in zeker opzicht een van de belangrijkste jaren in de geschiedenis van de inrichting in Rekem. Op 21 april van dat jaar mocht het Gesticht van Rekem immers **Zijne Majesteit Koning Boudewijn** begroeten, vergezeld van de heren Paul Meyers, toenmalig minister van Volksgezondheid en Louis Roppe, gouverneur van Limburg.

Dit bezoek vormt een mijlpaal in de geschiedenis van de inrichting en mag voorzeker beschouwd worden als de voorloper van de volledige herstructurering van het instituut. De persoonlijke interesse en genegenheid van Zijne Majesteit en de voornoemde personaliteiten voor de geesteszieke mens hadden vérstrekkende gevolgen.

Als direct gevolg van het koninklijk bezoek werd de inrichting op 20 oktober 1962 door de Commissie van Volksgezondheid van Kamer en Senaat bezocht.

De commissieleden konden zo ter plaatse met eigen ogen vaststellen dat de inrichting totaal verouderd was, geenszins meer beantwoordde aan de eisen van een moderne psychiatrie en hopeloos nood had aan aangepaste uitrusting, leef- en woonruimte.

De belangstelling van de wetgevende Kamers zelf was bij deze gewekt...

Uiteindelijk resulteerde deze bezoeken in de volgende plannen, in orde van prioriteit:

- De bouw van een paviljoen met 48 bedden (thans paviljoen A), in te planten in de onmiddellijke nabijheid van het Rijkslandbouwbureau om de dagelijkse pendeldienst tussen de oude inrichting en het Rijkslandbouwbureau van de aldaar tewerkgestelde patiënten te ondervangen.
- Een nieuwbouw voor de wasserij in de oude inrichting, achter het 9de kwartier. Ook deze bouw werd voltooid in 1964.
- De oprichting van twee verpleegeenheden van elk 98 bedden, op te richten in de hof achter het 9de kwartier. Dit project bleef in de planningsfase, maar kende geen uitvoering.
- De bouw van twee nieuwe paviljoenen, een voor ontvangst en administratie, en een bestemd voor "ontvangst", in te planten op het recent aangekocht terrein van de oude pastorie en klooster. Ook dit plan bleef slechts een droom die nooit werkelijkheid werd.
- De oprichting van een nieuwe elektriciteitscabine. Die werd wel gerealiseerd.
- Allerlei noodzakelijke herstellingen van en aanpassingen aan bestaande gebouwen. Deze werken kregen in de loop der jaren hun uitvoering.

Het is evenwel opvallend om vast te stellen dat juist de projecten van nieuwbouw van verpleegeenheden ter plaatse niet gerealiseerd werden. Er waren echter veel grootsere plannen...

Op het hoogste niveau was men nl. tot de vaststelling gekomen dat de uitbouw en modernisering van de bestaande inrichting enorme moeilijkheden, inspanningen en kosten zouden vergen en dat het resultaat uiteindelijk verre van optimaal zou zijn. Er was immers een nijpend tekort aan levensruimte, een groot gebrek aan flexibiliteit van de bestaande verpleegeenheden en de vrijwel ordeloze en niet-functionerende inplanting van de gebouwen.

Deze vaststellingen leidden tot de principiële beslissing dat er een volledige nieuwbouw moest komen. Op 20 november 1967 werd door dhr. Jos De Saegher, minister van Openbare werken en dhr. Raf Hulpiau, minister van Volksgezondheid, de eerste steen gelegd voor het eerste paviljoen van het **nieuwe en moderne psychiatrisch centrum Daelwezeth-Rekem**.

Of hoe een koninklijk bezoek een zegen werd voor het psychiatrisch centrum in Rekem.

(Deze tekst is gebaseerd op een tekst uit 1974, geschreven door toenmalig administratief directeur Jan Stouten, in samenspraak met geneesheer-directeur dr. Humbeeck ter gelegenheid van de opening van de nieuwe instelling op 10 mei van dat jaar).

van links naar rechts:

Paul Meyers, minister van volksgezondheid; koning Boudewijn; Eugene Cleen, directeur-geneesheer; Charles Delwaide, burgemeester van Rekem; Alice Cops-Pierard van Lanaken; Prins Xavier de Merode, burgemeester van Lanaken

Het domein fungeerde tussen 1921 en 1974 als psychiatrische instelling. Deze functioneerde als een **dorp op zich** en bestond uit verschillende gebouwen. Enerzijds had je de gebouwen waar patiënten verbleven, de zogenaamde kwartieren. Anderzijds had je achteraan de werkhuizen liggen (smederij, schoenmakerij, wolplukkerij, schrijnwerkerij, kleermakerij, weverij/spinnerij, wasserij). Hier gingen de fysiek en mentaal sterkere patiënten werken. Daarnaast had je ook een bibliotheek, een toneel- en filmzaal, een brandweergebouw en de dienstwoningen voor de geneesheer-directeur, dokters en hoofdverplegers.

In het totaal waren er **9 kwartieren**. Een kwartier is een term die door militairen gebruikt wordt als verblijfplaats. De naam komt nog van uit de tijd van de bedelaarskolonie, waar militairen aan het hoofd stonden.

Hier volgt een beschrijving van de verschillende gebouwen op het domein aan de hand van een getekende plattegrond uit 1964.

Aantal patiënten: 874

Aantal personeelsleden: 198 in het totaal, waarvan 149 voor verpleging en bewaking, 33 overig personeel (medisch en administratief), 16 technici en werklieden.

De kwartieren:

1e kwartier

Kasteel, bouwjaar 1597, in gebruik tot 1974.

Functies: verpleegafdeling voor 213 patiënten, keuken, bakkerij, groentewasserij, voorraadkelders, dodenkelder.

2e kwartier

Bouwjaar ±1912, in gebruik tot 1989.

Functie: verpleegafdeling voor 238 patiënten.

3e kwartier

Bouwjaar 1912, in gebruik tot 1989.

Functies: verpleegafdeling voor 100 geïnterneerde patiënten. Van 1938 tot 1966 afdeling voor Maatschappelijk Verweer.

4e kwartier

Bouwjaar 1810/1880/1908, in gebruik tot 1986.

Functies: hospitaal, onderzoek en verpleegafdeling voor 140 patiënten, kapel en kamer van de aalmoezenier, observatiekamer voor nieuwe patiënten (verbleven hier 5 dagen: daarna werden ze opgenomen dan wel gingen ze weer naar huis of naar een andere instelling).

Een zaaltje met als bijnaam 'de peerdstal' was gereserveerd voor zieke of bejaarde patiënten voor wie geen hulp meer baatte en die hier hun einde afwachtten.

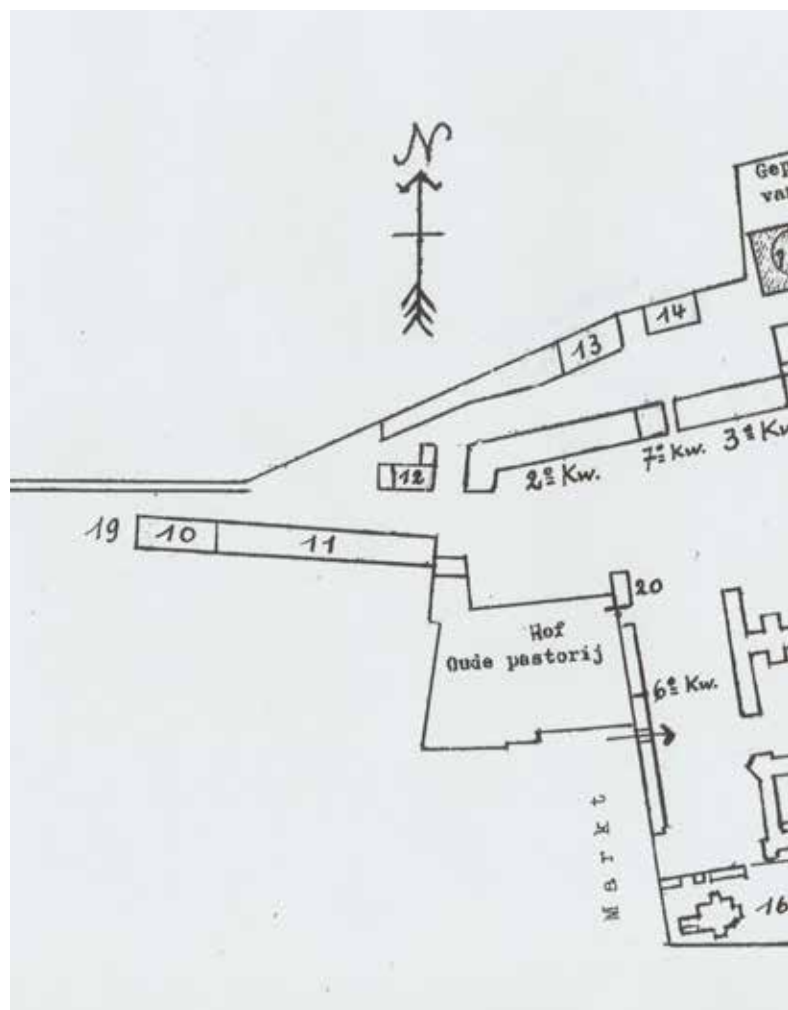
5e kwartier

Boerderij van de landbouwkolonie (ligging: buiten het kasteeldomein – op het domein aan de Daalbroekstraat).

Bouwjaar: niet exact bekend, er waren gebouwen vanaf ±1853. In gebruik tot op heden.

Functies: voedselvoorziening voor het Rijksgesticht tot 1969 (1991), standplaats van de begrafeniskoets, plantsoendienst, bezigheidstherapie, manege.

Paviljoen 5A, bouwjaar 1964, in gebruik tot 2013, verblijfsafdeling voor 48 patiënten waarvan een deel op de boerderij werkte.

6e kwartier

Noordelijk gedeelte van het poortgebouw. Bouwjaar 1908, in gebruik tot 1979.

Functies: verpleegafdeling voor 14 patiënten die in afwachting van hun ontslag al vaker naar buiten mochten. Aansluitend aan deze afdeling was het personeelsrestaurant en de bezoekersruimte voor familie van de patiënten. Zuidelijk gedeelte van het poortgebouw. Functie: administratie van het Rijksgesticht.

7e kwartier

Bouwjaar: 1912, in gebruik tot 1989.

Functies: gevangenis met isoleercellen uit de tijd van het 'Toevluchtshuis voor mannen' daarna afzonderingsruimte voor patiënten, en na opheffing in 1964: arbeidstherapie, schoenmakerij.

8e kwartier

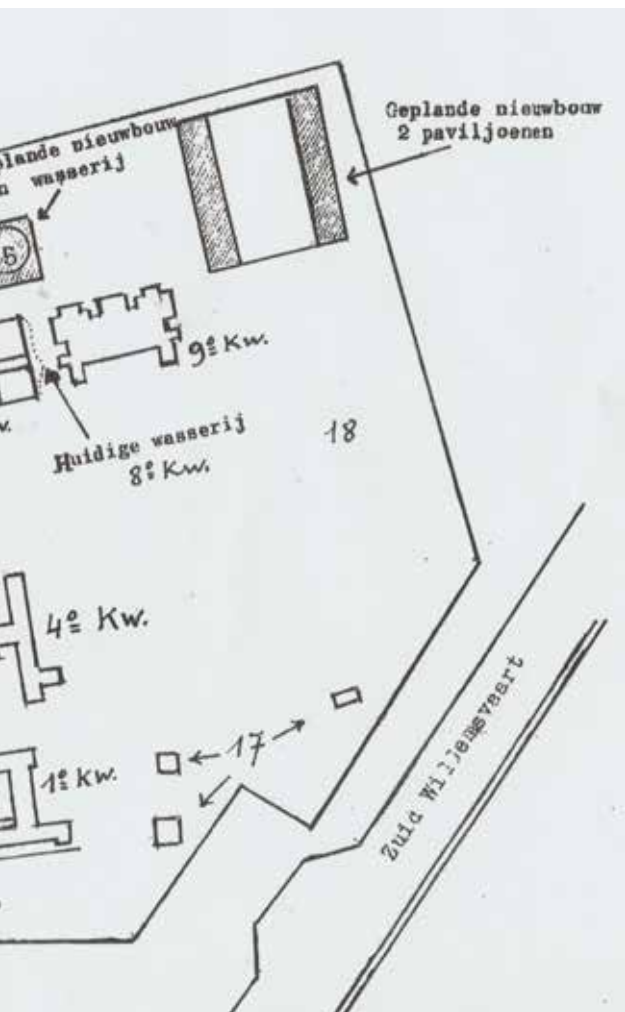
Bouwjaar: 1935, in gebruik tot 1979; afgebroken in 1995.

Functie: (oude) wasserij.

9e kwartier

Bouwjaar: ±1936, in gebruik tot 1989.

Functie: verpleegafdeling voor ±60 onrustige patiënten en ±60 mentaal en lichamelijk gehandicapte jongens/mannen vanaf 12 jaar.

Overige gebouwen/objecten:

10. Film- en theaterzaal, bouwjaar: ±1912.
11. Werkhuizen: smederij, schoenmakerij, wolplukkerij, schrijnwerkerij, papierplakkerij. Bouwjaar ±1912, in gebruik tot 1987.
12. Kleermakerij, schildersatelier, bouwjaar ±1912, in gebruik tot 1980.
13. Garage, paardenstallen en koetshuis, bouwjaar ±1912, in gebruik tot 1987.
14. Brandweer, kolenopslag, bouwjaar ± 1912.
15. Nieuwe wasserij, bouwjaar 1964, nooit in gebruik genomen als wasserij.
16. Dienstwoning van de geneesheer-directeur, bouwjaar 1908, in gebruik tot 1965.
17. Dienstwoningen voor dokter en hoofdverplegers, bouwjaar ±1934-1935, in gebruik tot ±1986.
18. Voetbalveld.
19. Oude begraafplaats van de Bedelaarskolonie, in gebruik van 1809 tot 1908, daarna verplaatst naar de Daalbroekstraat.
20. "Duizendjarig torentje": restant stukje vestingwerk uit de tijd dat Rekem nog een omwalling had. Het werd lange tijd zo genoemd, maar volgens de windwijzer is het gebouwd in 1607. Hier was o.a. de patiëntenbibliotheek in gevestigd.

De titel van deze bijdrage lijkt wel een blitse reclame voor een exquis diner in een sterrenrestaurant. Helaas, niets is wat het lijkt, want wij willen hier enkel een idee geven over het menu voor de patiënten in het 'Krankzinnigengesticht' in de jaren 60, m.a.w. voor de patiënten die verbleven in het kasteel d'Aspremont-Lynden.

Op het gelijkvloers van het kasteel bevond zich achteraan links de keuken, en net daarboven, op de eerste verdieping de eetzaal. Hier aten de patiënten van 1A, t.t.z. de mensen die overdag in de dagzaal verbleven.

De instelling stond erom bekend dat het eten er goed van kwaliteit was. Die kwaliteit was trouwens een constante zorg voor de leidinggevenden. Om het menu te bepalen zaten de kok, de onderdirecteur, de econoom en enkele verplegers wekelijks rond de tafel. Geneesheer-directeur dr. Cleen stond erop dat hem iedere dag een middagmaal werd aangeboden. Nadat dr. Cleen even geproefd en zijn goedkeuring gegeven had, kon de kok de maaltijd weer meenemen. Over het eten waren er bijgevolg zelden klachten.

's Morgens en 's avonds werd er een broodmaaltijd geserveerd. De patiënten kregen twee plakjes vlees of kaas per persoon en vier sneetjes brood. De boterhammen waren wel al gesmeerd, maar het beleg werd apart geleverd. Het personeel op de afdeling zorgde voor de verdeling.

's Middags kregen de patiënten een warme maaltijd. Het eten werd naar het gelijkvloers gebracht en dan moesten ze het zelf naar boven dragen. In de beginperiode, voordat een echte kok in dienst was (tot 1968), bestond de warme maaltijd meestal uit gekookt vlees en stampot. Vanaf 1968 kregen de patiënten soep, een hoofdgerecht en een dessert. Zoals gemeld werd dit eten door dr. Cleen zelf gekeurd. De volgende directeur, dr. Humbeeck, stond erop dat er één keer per week vis en ook één keer rijst op het menu stond. Het dessert wisselde: een stuk fruit, een pudding of een ijsje. Voor patiënten die een dieet volgden of die slikproblemen hadden, werd het eten gemixt of aangepast en in een aparte thermos geleverd. In het weekend was er ook taart.

Nog even deze kanttekening: eten met vork en mes was uit den boze. De patiënten kregen meestal enkel een lepel!

E, ao, èè, oe, aô, ie, ej, e. of doffe e, i

Het lijken wel uitroepen van pijn te zijn van een zwaar lijdend persoon!

Maar het zijn allemaal klanken waarin een Algemeen Nederlandse a of aa in het plat Rekems kan veranderen. Hoe ons dialect speelt en goochelt met klanken, zie je bij de volgende voorbeelden.

1. Een a vóór een r + een andere medeklinker wordt **e**: **terf** (tarwe), **e tervebroe.wd** (een tarwebrood), **bermertig** (barmhartig), **perrepluû** (paraplu), **hermenie** (harmonie), **Ber'bke** (Barbara), **herle'keng** (harlekijn), **ve.r'ke** (varken)
2. Soms wordt de a vervormd tot **ao**: **braoje** (braden), **blaoze** (blazen), **staon** (staan), **slaon** (slaan)
3. Een andere keer tot **oe**: **woeë** (waar), **koe.wd** (kwaad), **koelek** (kwalijk), **koejong** (kwajongen)
4. In het achtervoegsel -aar wordt het vaak omgevormd tot **èè**: **stamelèèr** (stamelaar), **leugenèèr** (leugenaar); en parallel daarmee: **kèrkpelèèr** (kerkpilaar), **pelèrebieter** (pilaarbijter)

5. Waarschijnlijk wordt de a het meest vervormd tot **aô**:

Bij wijze van voorbeeld gebruiken we de **aô**-klank veelvuldig in de volgende zin.

Op te **zaôterd'gaôvend** veûr **Paôsj**e van dit **jaôr zaôte** veêr mèt **vraôge** aan **taôfel** en **aôte** vööl laok: zoeëdus dege veêr mèt 'ne steenketigen **aôjem** os **verhaôl**. (Op de zaterdagavond voor Pasen van dit jaar zaten we met vragen aan tafel en aten veel knoflook: bijgevolg deden we met een stinkende adem ons verhaal).

Die klanken komen ook voor in het typisch Rekems gezegde: Woeë geis te **naôtôw**? M'n naas **naô**, dan köömp m'n vot vanallèng **achternaô**. (Waar ga je heen? Mijn neus na, dan komt mijn vot vanzelf achterna)

Een klein extra rubriekje: in onbruik geraakte dialectwoorden

We geven hier het woordje: "**veromzakken**" (of zegt u "veropzakken"?) in de betekenis van 'stuk maken, vernielen, bederven'.

Maar wie kent nog het woordje: **apple'kouw** of **kemieze-sjèenk**? tip: het is allebei om op te eten...

Activiteitenkalender

3-4 juli: Oud-Rekem-weekend: 100 jaar psychiatrie in Rekem o.a. in het kasteel; za 13u-21u; zo 10u-18u

do 8 juli: Jelle Cleymans (solo) in Park "De Engelse Hof" Sint-Pieter; 20.00u

14 juli-15 aug.: tentoonstelling in de museumkerk: Bacongo Limburg

14 aug.-12 sept.: tentoonstelling van 62 kunstenaars in het kasteel; elke vrij za zo 11u -18u

21 aug.-26 sept.: tentoonstelling over Petronella in de museumkerk

zo 12 september: Open Monumentendag met activiteiten rondom 100 jaar psychiatrie op het kasteeldomein

za 18 sept.: rommelmarkt

zo 19 sept.: Jazz Reckheim in Oud-Rekem

za 9 oktober: Kapellmeister "Per Canto e Violino"; museumkerk; 20.15u

alle activiteiten onder voorbehoud i.v.m. covid19

Colofon:

Verantwoordelijke uitgever: vzw Renovatie Rekem - museumkerk@lanaken.be

Redactie De Reckheimer: Alice Bloemen - Guy Borghoms - Mathieu Brouns - Maurice Bunkens - Mathieu Maesen - Brigitte Motmans - Marleen Pousset - Anneke Salden - Paul Vankan

Foto's : Erfgoedcel Lanaken, David Maesen, OPZC Rekem, KSA Rekem, eigen archief

Speciale dank aan: Jan Driessen en Anja Parthoens, OPZC Rekem

Lay-out : dreezle graphics

Oplage: 2000 ex.; gratis verspreid in heel Rekem en aan sympathisanten buiten Rekem.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt d.m.v. fotokopie, druk of welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

